

BO`LAJAK O`QITUVCHINING KASBIY KOMPETENTLIK NAZARIYASI

Djumayeva Mohigul Mamanazarovna -TerDPI Texnologiya va geografiya
kafedrası o`qituvchisi: e-mail: mohigul@terdpi.uz

Zulfiqorov Jahongir Turdiali o`g`li TerDPI Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari
yo`nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Bo`lajak o`qituvchining o`z kasbiga doir bilimlarni chuqur egallashlarida ularning kompetensiya haqidagi tushunchalarga ega bo`lishlari va amal qilishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada bo`lajak o`qituvchining kompetentligi haqida so`z yuritilgan.

Kalit so`zlar. Kompetensiya, kasbiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, kreativ, tayanch kompetensiya

Hozirgi tezkor rivojlanish davrida mutaxassis-kadr kompetensiyasi masalasi o`z dolzarbligi, katta qiziqish uyg`otayotganligi va ta`lim jarayonini tashkil qilish, uning samaradorligini ta`minlash uchun muhimligi va zaruriyatini namoyon etmoqda. Faol va harakatchan, tashabbus ko`rsatib, o`zining professional maqsadlarini aniq anglaydigan, tanqidiy, tahliliy va kreativ fikrlovchi, innovatsion tafakkurga ega, o`z faoliyatida yangiliklarni amalga oshirishga tayyor mutaxassis kompetensiyasini shakllantirish va ta`minlash masalasi ta`lim jarayonining eng muhim unsurlaridan biri hisoblanadi. Xodimlarni boshqarish nazariyasi va amaliyotini tahlil qilishda kompetensiya tushunchasiga muhim ahamiyat berilmoqda. Kompetensiya - xodimning kompaniya kutayotgan darajada va belgilangan tarkibda ishlab chiqarish xulqini muntazam ravishda namoyish qilishga tayyorlik qobiliyati. Kompetensiyalar tizimini yaratishda tashkilot xodimlarning faoliyatiga taalluqli muhim mezonlarmajmuasini standart talablarga asosan tuzadi. Shuningdek, kompetensiya xodimlarning tashkilotda ham professional, ham ijtimoiy jihatdan tengligi xususida guvohlik beradi. Bugungi kunda Respublikamiz ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti istiqbolini belgilash, jahon hamjamiyati mamlakatlari safidan munosib o`rin egallashga intilish yo`lidagi keng ko`lamli islohotlarni amalga oshirish dolzarb masalalardan hisoblanadi. "Kompetensiya" tushunchasi, kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv, kompetensiya egasi. Bu atamalarning mazmuni haqida to`xtalish uchun, eng avvalo, asrlar davomida shakllangan bu boradagi milliy an`ana va qadriyatlarga e`tibor qaratamiz. Kompetensiya - lotincha so`z bo`lib, o'zbek tilida "munosib", "to`g`ri keladi" yoki "mos keladi" ma`nolarini anglatadi. O`z bilim, mahorat va amaliy

tajribalami qo‘llagan holda oddiy va murakkab masalalami yecha olishga munosib inson deb tushunsa bo‘ladi. Ko‘p hollarda “kasbiy kompeteniik” atamasi qo‘llaniladi. Bu so‘zni kasbiy vazifalarini amalga oshirishda o‘z amaliy tajribalari, bilim va ko‘nikmalarini muvaffaqiyatli qo‘llay olish qobiliyati deb tushunsa bo‘ladi. Kompetensiya — huquqshunoslik atamasi. Shunday aniq organ yoki shaxsning vakolatiga kiradigan huquq va burchlari bo‘lib, davlat va jamoat tizimida mazkur insonning o‘rnini belgilaydi. Huquqshunoslik mazmuniga ko‘ra, kompetensiya quyidagi unsurlami o‘z ichiga oladi: targ‘ib etiluvchi predmetlar (hududlar, hodisalar, harakatlar, ma‘lum bir doirada yuritiladi), ma‘lum organ va shaxsning o‘z faoliyati uchun qo‘llashi mumkin bo‘lgan huquq va burchlari, vakolatlari yig‘indisidir. Kompetensiya (ijtimoiy huquq). Bu aniq bir subyektning boshqaruv jarayonlari uchun qonun bilan belgilab qo‘yilgan vakolati bo‘lib, ma‘lum bir ijtimoiy vazifa ana shu vakolat zimmasiga yuklatilgan bo‘ladi. *Kompetensiya boshqaruv vakolati*. Bu ma‘lum bir kasbiy vazifalarni hal etishda mutaxassis (xodim)ning shaxsiy vakolati sanaladi. *Madaniyatlararo kompetensiya*. Boshqa madaniyat namoyandalari bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish qobiliyati. Tashkilotning asosiy kompetensiyasi. Tashkilotning raqobatbardoshligini ta‘minlovchi omil bo‘lib, raqobat kurashida asosiy tayanch vositasi sanaladi. *Kompetensiya hududi*. Shaxs yoki jamoaning bilim va mahorati yig‘indisidan iborat bo‘lib, ular o‘z vazifasini oliy va raqobatbardoshli doirasida amalga oshiradilar. 1983 yilda O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan chop etilgan ruscha-o‘zbekcha lug‘atda “компетентность” - “chuqur bilimga egalik”, “chuqur bilimga asoslanganlik”, “xabardorlik”, “omilkorlik” deb o‘zbek tiliga tarjima qilingan. “Компетентный” - yetarli ma‘lumotga ega bo‘lgan, puxta bilimli, yaxshi biladigan, kompetensiyaga ega bo‘lgan, vakolatli, masalani ko‘rib chiqishga haqli, ma‘nolarida tarjima qilingan. “Kompetensiya” - biron-bir kishi xabardor bo‘lgan soha yoki masala, huquq yoki ixtiyor kabi tushunchalarda berilgan. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi A.S.Pushkin nomidagi Til va adabiyot instituti tomonidan 1981 yilda chop etilgan ikki tomlik “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “kompetensiya” tushunchasi butunlay kiritilmagan. Umuman, mamlakatimizda har qanday sohaga, xususan, pedagogik faoliyatga kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv keyingi besh yil davomida qo‘llanila boshlandi. O‘zbek tilining o‘ziga xos morfologik va semantik xususiyatlari nuqtai nazaridan yondoshgan holda “kompetensiya” atama va tushunchalari lotinchadagi “competere” - “munosib”, “competo”- “munosibman” yoki “erishaman” so‘zlariga yaqin ma‘noda ishlatilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosiga ko‘ra, “kompetensiya” so‘zini barcha ma‘noviy

hollarda qo‘llash ko‘plab chalkashliklami oldini oladi degan fikrni aytmoqchimiz. Bundan kelib chiqadiki, kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv, mazkur jamoa yoki shaxs ana shunday kompetensiya egasi, nihoyat, pedagogik kasbiy kompetensiya egasi deb qo‘llash maqsadga muvofiq. Shunday qilib, har qanday holatda ham, kompetensiya ma‘lum bir shaxs yoki jamoaning jamiyatdagi o‘rnini belgilab beradi. Uni ham qonuniy, ham axloqiy munosabatlari bilan mustahkamlaydi. “Kasbiy kompetentlik” fanining maqsadi - bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchilari kompetensiyasi, ularning amaliyotdagi intilishi va qobiliyati hamda o‘z imkoniyatlarini muvaffaqiyatli, ijodiy faoliyat ko‘rsatishga, kasbiy va ijtimoiy sohada qo‘llashga hamda bu faoliyatni ijtimoiy ahamiyatini, uning natijalariga nisbatan shaxsiy mas‘uliyatni his etishi, doimo uzluksiz ravishda o‘z ustida ishlashi kabi fazilatlamini ro‘yobga chiqarishdan iborat. “Kasbiy kompetentlik” bu:

- ◆ Talabalarining kasbiy kompetentligini shakllantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlarini tahlil qilish va aniqlashtirish;

- ◆ talabalarda kasbiy kompetentlikni namoyon qilish kabi ko‘nikma va malakalarini rivojlantirish;

- ◆ talabalarda bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishda ta‘lim texnologiyalarini loyihalash va rejalashtirishga doir proektiv, prognostik va kreativ kompetentlikni rivojlantirishdan iborat.

XX asming 90-yillarida mutaxassislarga malaka talablarini qo‘yuvchi Xalqaro mehnat tashkiloti malaka oshirish hamda boshqaruv xodimlami kasbiy qayta tayyorlashda “tayanch kompetensiya”lar degan tushunchani fanga kiritdi. Tayanch kompetensiyalar turli xil kasbiy birlashmalarda mutaxassislarning ijtimoiy-professional jihatdan ta‘minlanishi hamda faoliyatga moslashishida xodimlarning xizmat vazifalaridan kelib chiqib o‘ziga xos xarakter kasb etadi. Kompetentlik nazariyasi va uning bosqichlari “Ijtimoiy psixologiya” va “ijtimoiy pedagogika” fanlariga daxldor so‘nggi yillarda nashr etilgan ilmiy adabiyotlarda ta‘kidlanishicha, “kompetentlik nazariyasi”, asosan to‘rt bosqichli jarayonni, ya‘ni anglanmagan kompetentsizlikdan anglanmagan kompetentlikka o‘tish jarayonini o‘z ichiga qamrab oladi. Biz buni batafsilroq tarzda psixologik nuqtai nazardan bayon etadigan bo‘lsak quyidagicha tahlilning guvohi bo‘lamiz: Anglanmagan kompetentsizlik bosqichi: Sohaning yetakchi mutaxassislari (S.Torp, J.Klifford, 2004) ning fikricha, anglanmagan kompetentsizlikda, shaxs hech narsani bilmaydi (yoki hech narsa qila olmaydi). Misol qilib aytganda, shaxs “Men - hech narsa bilmasligim haqida hech narsa bilmayman” darajasida turadi. Balki bu shaxs amaliyotda bunga ehtiyoj

sezmayotgandir yoki bu bilim va malakaga ehtiyoji vo‘qdir. Shuning uchun bunday sharoitlarda u shaxsiy kompetentligiga boigan zaruriyatni his qilmaydi. Shu o‘rinda yana bir misol: ilk go‘daklik choglarida bola yengil mashinada bir yerdan boshqa yerga borishni sayohat omili deb biladi, ammo bu holatda u o'zining mashina boshqara olmasligini bilmaydi va shu tarzda o‘zining shaxsiy kompetentligini anglay olmaydi. Anglanilgan kompetentsizlik bosqichi. Anglanilgan kompetentsizlikda shaxs “bilmasligi” haqidagi bilimni kashf qiladi. Odatda bu jarayon biror-bir harakatni bajarish istagi yoki ehtiyoji tug‘ilishi oqibatida yuzaga keladi. Bu bosqich “Men bilmasligim haqida bilaman” deb nomlanadi. Masalan: mashina boshqarishni bilmaydigan o‘smir, biron-bir kishidan o‘zini biror yoqqa olib borishini iltimos qilishiga to‘g‘ri keladi va bunda o‘zining mashina boshqara olmaslik kompetenti haqida fikr-mulohaza yuritgan holda "o'z ustida" qayg‘uradi. *Anglangan kompetentlik bosqichi*. Kompetentlikni anglanishi uchun shaxs biron-bir (rasmiy yoki norasmiy) o‘qishda tahsil olishi lozim. Bu bosqichda u, asosan, o‘qituvchining xatti- harakatlarini o‘zlashtiradi (agar uning xotirasi bunga imkon bersa). Har lahzada shaxs qilayotgan ishini anglaydi yoki “nima bilishi haqida biladi”. Masalan, oliygohni muvaffaqiyatli tamomlagan va o‘qituvchilik diplomini olgan yigit (o‘qituvchi) maktabga borishdan oldin bugungi darsiga puxta tayyorgarlik ko‘rish haqidagi bilimlarini yodga olib: “Hozir darsga kiraman, o‘quvchilarimning darsga tayyor yoki tayyor emasliklarini so‘rayman, uyga berilgan vazifalarini tekshiraman. Yangi mavzuni tushuntiraman o‘quvchilarimni qiziqtirish uchun metodlardan foydalanaman va hokazo” *Anglanmagan kompetentlik bosqichi*. Anglanmagan kompetentlikda shaxs o‘zidagi mavjud bilim va ko‘nikmalarni shu darajada ko‘p qo‘llaydi-ki, natijada bu odatiy holga aylanib qoladi. Endi bu shaxs har bir xatti-harakati davomida keyingi qadamni o‘ylamasdan bosadigan bo‘ladi yoki harakatlar algoritmi anglanmagan tarzda amalga oshiriladi (yoki bo‘lmasa bu harakat ong ostida bajariladi). Oqibatda shu shaxs: “Men biladigan narsam haqida hech narsa bilmayman”, - degan yakuniy xulosaga kelishi mumkin. Tasavvur qiling, siz farzandingizga mashina boshqarishni o‘rgatayapsiz. Mashinani boshqarish davomida siz ma’lum darajadagi harakatlaringiz mohiyatini tahlil qilmaysiz, sababi, bular sizning “qoningiz va jismingizga” singib ketgan bo‘ladi. Demak, yuqoridagi nazariyada ilgari surilgan g‘oyaga asoslanadigan bo‘lsak, kompetentlik - ta’lim-tarbiya jarayonining uzluksizligini ta’minlash uchun, ya’ni muayyan kishilar (guruhlar) malakasini oshirish va ish (o‘qish) faoliyatini yaxshilashda xuddi indikator sifatida xizmat qiladi. N.A. Muslimov (2014) kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlashning samarali zamonaviy o‘quv-metodik majmuasini ishlab

chiqish va amaliyotga tatbiq etish masalasi y uzasidan keng qamrovli tadqiqotlarni olib borar ekan, o'z navbatida, kompetentlikni yettita turga bo'lib o'rganadi, Olimning fikricha,

- ◆ global kompetentlik;
- ◆ ijtimoiy-madaniy kompetentlik;
- ◆ ijtimoiy faoliyatga oid kompetentlik;
- ◆ axborot olishga kompetentlik;
- ◆ kommunikativ kompetentlik;
- ◆ o'quv-bilishga oid kompetentlik;

◆ amaliy faoliyatga oid kompetentlik mavjud bo'lib, bu o'z navbatida, ta'lim muassasalarida yoshlarning shaxsiy rivojlanishi ularning mustaqil fikrlash, ijodkorlik, faollik, munosabatlarining chuqurlashib hamda boyib borishi, xarakter hamda dunyoqarashlarining turg'unligi, o'z-o'zini nazorat qilish va tarbiyalashga bo'lgan ehtiyoj larning shakllanishi kabi holatlar bilan tavsiflanadi. Masalan, olim, mutaxassisning ijtimoiy borliqni his eta bilishi va tushunishi qobiliyatini, mustaqil hayot yo'lini topa olishini, o'zining ijtimoiy jamiyatdagi roli va o'mini anglab yetishini, harakatlarni tashkil etishda aniq maqsadni belgilashi hamda qaror qabul qilish malakasini mavjudligini hamda dunyoqarashining kengligini global kompetentlik, deb ta'rif beradi. Fikrimizcha, shu jihatdan olib qaraganda ham kompetentlik - inson faoliyatini uning eng yaxshi bajargan amallariga nisbatan baholashda yordam beradigan standart, deb aytish mumkin. Bunday baholanish, o'z navbatida, tashkilot faoliyatini yaxlit holda ijobiy tomonga o'zgarishiga olib keladi. Oxir oqibat, muvaffaqiyat egalari bu - tashkilot, jamiyat va muayyan shaxslar hisoblanishadi. Kompetensiyalarning aniqlanishi

Kompetensiyalar - (1) tashkilot miqyosida qabul qilingan standart xulq-atvor;

(2) menejerning tashkilot miqyosida qabul qilingan standartlarga muvofiq ish ko'ra olish qobiliyati. Kompetentlik (bilimdonlik) - (1) u yoki bu savolning javobidan xabardorlik;

(2) ishda kerakli natijalarni qo'lga kiritish yuzasidan zarur qarorlarni qabul qila olish qobiliyati. Kompetensiya shaxsning yurish-turishini baholashga oid bilimlar majmui bo'lib, u orqali biz tashkilotni samarali rivojlanishi yo'lida xodimning o'z faoliyatini amalga oshirishida qanday darajadagi muvaffaqiyatlarga erishayotganligini aniqlashimiz mumkin. Kompetensiyalarning mavjudligi odatda shaxs xulqatvorini o'lchovchi (indikatorlar yordamida) muayyan holatlar orqali qayd qilinadi (yaxshi shakllangan xulqiy malakalar). Ko'pincha kundalik muloqotda biz "kompetensiya"

yoki “bilimdonlik” tushunchalarini tez-tez ishlatamiz. Ayniqsa, “professional kompetensiya” tushunchasi ko‘proq diqqatni tortadi. Lekin, ba‘zan insonlar bilan ishlash borasida “kommunikativ kompetensiya” tushunchasi ham ishlatiladi. Bu aslida o‘zgaralar bilan til topisha bilish, o‘z nutqini ravon va bir tekisda tuzish orqali fikrlarini boshqalarga yetkaza olish kabi muhim xususiyatlar bilan bog‘lanadi. Umuman olganda, kompetensiya muayyan shaxs doirasida o‘rganilganda, insonning rivojlantirishi zarur bo‘lgan kuchli tomonlarini, sifatlarini yuzaga chiqarishda va ishni eng yaxshi, samarali bajarish mumkin bo‘lgan usullarini aniqlashda yordam bersa, tashkilot miqyosida esa hamkasblarni o‘qitishga bo‘lgan ehtiyojlamini va berilgan maslahatlar natijasida to‘lmay qolgan “bo‘shliq”larni to‘ldirishda foydalaniladi. Mehnat bozorining o‘zgarib borishi, taraqqiyot jadallashuvi, axborot muhiti glabollashishi ta‘sirida maktab bitiruvchisiga qo‘yilayotgan talablar murakkablashib boraveradi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy maktab o‘z faoliyatini tashkil etishda nafaqat bugungi davr talablarini inobatga olishi, balki ta‘lim oluvchilarni ertangi kun talablariga ham tayyorlashi zarur. Albatta, XXI asming ikkinchi yarmida hayot qanday kechishi, qanday bilimlar kerak bo‘lishini shiddat bilan rivojlanib, o‘zgarib borayotgan zamonda aniq prognoz qilish qiyin. Shu bois maktab ta‘lim o‘quvchilariga bilim berish bilan birga, ularda mustaqillik, tashabbuskorlik, hamkorlik, vaziyatni real baholay olish, mantiqiy fikrlash, axborotni saralash va undan oqilona foydalanish, tez kirishuvchanlik xususiyatlarini shakllantirib, har qanday o‘zgarishlarga konstruktiv moslasha olish qobiliyatini rivojlantirib borish lozim. Oldimizda turgan bu dolzarb vazifa mustaqil hayotiy pozitsiya, ijtimoiy faollik, yuksak aqliy va ma‘naviy salohiyatni shakllantirishga qaratilgan shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limni hayotga yanada kengroq tatbiq etishni taqazo etadi. Buning uchun oliy ta‘lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan har bir pedagog-o‘qituvchining tayanch kompetensiyalarga ega bo‘lishi o‘ta muhim jarayondir. “Kompetensiya” tushunchasi lotincha *competere* degan so‘zdan olingan bo‘lib, mos kelmoa ma‘nosini beradi. Kompetensiya - olingan nazariy bilim, amaliy ko‘nikma, malaka va shaxsiy fazilatlar majmuasini amaliyotga mustaqil va ijodiy qo‘llay olish layoqati.

Kompetentlik (lotincha *competens* - “layoqatli”, “qobiliyatli”) deganda shaxs bilim, ko‘nikma va tajribalarining ijtimoiyprofessional mavqei va o‘ziga tegishli vazifalarni bajarish, muammolarni hal qilishga qodirligi hamda haqiqiy moslik darajasi tushuniladi. Kompetentlik - aniq vaziyatda kompetentni namoyon qilish hisoblanadi. Kompetentlik tarkibiga mustaqillik, tashabbuskorlik, hamkorlik, vaziyatni real baholay olish, mantiqiy fikrlash, axborotni saralash va undan oqilona foydalanish xususiyatlari

ham kiradi. Demak, kompetensiyaviy yondashuv bilim, ko‘nikma va malakani inkor etmagan holda, egallangan bilimlarni amalda qo‘llay olish qobiliyatini rivojlantirishga katta e‘tibor qaratadi. Kasbiy kompetensiya - kasbiy faoliyatga oid masalalami amaliy tajriba, bilim va ko‘nikmaga tayanib muvaffaqiyatli xal eta olishga qaratilgan faoliyat. Boshqacha qilib aytganda, kompetensiya - zarur (ko‘zlangan) natijaga erishish uchun amalga oshiriladigan faoliyat. Tushuncha va tasavvurlar shaklidagi insonning bilish faoliyatining tuzilmasidan farqli ularoq, kompetensiya faoliyat jarayonida namoyon bo‘ladi va aniqlanadi. Amalda kompetentlik - bilim mahsuli bo‘lib, amaliyotda qo‘llay bilish qobiliyati. Shuningdek, kompetensiya, bilimdan farqli, amaliy faoliyatsiz namoyan bo‘lmaydi va uni baholay olish mumkin emas. Kompetentlikning asosiy mezoni (kriteriya) turli holatlarda, shu bilan birga asabiy vaziyatlarda ham o‘zini tuta bilishning namoyon bo‘lishidir. Uning tasodifiy muvaffaqiyatli qo‘llanilishi hisobga kirmaydi. Yana bir bor ta’kidlash joizki, “kompetentlik” va “kompetensiya”

o‘zgaruvchan vaziyat va holatlarda barqaror natijaga erishishdir. Shuningdek, kompetensiya, bilimdan farqli, vaziyatga bog‘liq emas.

Ta’lim tizimini isloh qilish jarayonlarida amalga oshirilayotgan o‘zgartirishlar va yangiliklar asosida trener-o‘qituvchilarga belgilanayotgan zamonaviy talablar:

- ◆ ta’lim va yoshlar to‘g‘risidagi hukumat tomonidan qabul qilingan qarorlarning mazmun-mohiyati va ahamiyatini tushunib o‘tadigan hamda targ‘ibot qiladigan;

- ◆ o‘z mutaxassisligini chuqur biladigan, pedagogik jarayonlarda o‘quvchilarning subyektivligini va faolligini oshirishga alohida ahamiyat qaratadigan;

- ◆ o‘zaro do‘stona munosabatlarga asoslangan hamkorlikda faoliyat ko‘rsatish ko‘nikmalariga ega bo‘lgan; pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish, o‘quvchilar va o‘qituvchilar hamkorligini shakllantirish va muvofiqlashtirish, pedagogik jarayonlarda motivlashtirish, refleksiv faoliyat jarayonlarini tashkil etish asosida refleksiv ta’limiy muhitni shakllantirish yo‘nalishlarida zaruriy bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lgan o‘qituvchi shaxsini shakllantirishni taqozo etadi. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish, boshqarish, sifat va samaradorligini barqaror rivojlantirishda o‘qituvchilarning faoliyati samaradorligi asosan ularning pedagogik jarayonlari va ularni tashkil etish hamda boshqarish yo‘nalishidagi tushunchalari, bilimi, ko‘nikma va malakalari darajasiga hamda ularning shaxsiy xususiyatlari va kasbiy amaliyotga ega bo‘lgan shaxsiy sifatleri, shuningdek qobiliyatlari, mahorati va kasbiy tajribasiga bog‘liq bo‘ladi. Chunki o‘qituvchi shaxsi pedagogik jarayonlarini tashkil etish, boshqarish, sifat va samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini muvofiqlashtirishga boshqaruvchi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan,

pedagog-o‘qituvchi pedagogik jarayonlarni ham boshqaruvchisi, ham ishtirokchisi sifatida tegishli ma’lumotga, kasbiy tayyorgarlikka va yuksak axloqiy fazilatlariga ega bo‘lish zaruriyati bejiz belgilanmagan. Yuqorida keltirilgan ma’lumotlarga asoslangan holda aytish mumkinki, oliy ta’lim muassasasi pedagog-o‘qituvchilari pedagogik jarayonlarini tashkil etish va uni boshqarishda innovatsion yondashuvlarga asoslanish, kasbiy ahamiyatga ega bo‘lgan shaxsiy sifatlarga ega bo‘lish, ixtiyoriy vaziyatlarda o‘z-o‘zini nazorat qila olish, shuningdek, oliy ta’lim muassasasida hukm suruvchi tarbiyaviy munosabatlarni e’tiborga olgan holda faoliyat olib borish, turli xil masalalarni va muammolarni hal etishda mavjud huquqiy-me’yoriy mezonlarga asoslanish zarur bo‘lib, bular pedagog-o‘qituvchining kasbiy kompetentligini ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES).

1. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. T.: “Sano-standart”, 2015. – 120 b
2. G.Ochilova “Kasbiy kompetentlik” – darslik. Toshkent- 2022
3. B.Adizov “Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish” - Toshkent -2024
4. TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA O‘QITUVCHINING KASBIY KOMPETENSIYASI - Djumaeva, M. (2023). Specific historical geography of the factors of intellectual development in the east. *Science and innovation*, 2(C3), 22-
6. Djumayeva M.M. Tabiiy fanlarni o‘qitishda bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish. Raqamli texnologiyalar davrida tillarni intensiv o‘qitishning psixologik-pedagogik jihatlari mavzusida Respublika ilmiy-amaliy anjumani, 2023-yil, B-494-497
7. Mamanazarovna, D.M. (2023). O ‘QITUVCHILARDA TABIIY FANLARGA OID SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 1(7), 334-341.
8. Mamanazarovna, D. M. (2023). IMPROVING METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS. *World Bulletin of Social Sciences*, 28, 12-14.
9. M.M Djumayeva Teacher-student relationships in teaching natural sciences methodological preparation of future teachers . As a development factor Pedagogy of cooperation in improving the quality of education: international experience and modern approaches International scientific-practical conference 137-140 2023

10. D.M.Mamanazarovna TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARINING METODIK TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH
Science and innovation 2 (Special Issue 5),589-590, 2023 yil